

מנחתו של חזקיהו מלך יהודה לסנחריב מלך אשור

דוגמה להשוואה בין מקורות מקראיים למקורות חוץ-מקראיים

במאמר זה ננסה לראות כיצד יכולה תעודה חוץ-מקראית להאיר ולהשלים תיאור היסטוריוגרפי מקראי.

האירוע בו נדון, הינו המנחה שנתן חזקיהו מלך יהודה לסנחריב מלך אשור. לאחר עלותו לכס המלוכה יצא סנחריב מלך אשור למלחמה נגד הקואליציה של המלכים המורדים באימפריה האשורית. בשנת 703 לפנה"ס, התגבר על הבבלים והשבטים הכשדיים בראשותו של מראדך בלאדן. בשנת 702 לפנה"ס הכניע את השבטים המורדים שבאזור הרי הזגרוס, שמלכם שיתף פעולה עם מלך עילם. לאחר מכן, בשנת 701 לפנה"ס, יצא למסע צבאי למערב. במסע זה, הצליח לכבוש ולהכניע את כל הארצות המורדות בראשותו של חזקיהו מלך יהודה וצדקא מלך אשקלון. חזקיהו נשאר בודד במערכה. לאחר סנחריב הצליח לכבוש את ערי יהודה (מלכים ב' יח' 13 מנסרת סנחריב, טור III שורה 18-27), ניסה חזקיהו להציל את ירושלים מגורל דומה לזה של שומרון כ-21 שנים קודם לכן. חזקיהו שלח משלחת מדינית לסנחריב היושב בלכיש, נכנע והודה בטעותו בכך שמרד במלך אשור. על פי המסופר במלכים ב' יח' 14 התחייב חזקיהו לקבל עליו כל תנאיו של סנחריב: "את אשר תתן עלי אשא". בתמורה להתחייבותו זו ביקש חזקיהו מסנחריב את הצלת ירושלים: "שוב מעלי". על-פי המסופר בהמשך פרק יח, הסכים סנחריב ל"עיסקה" וקבע שעל חזקיהו לשלם לו 300 כיכר כסף ו-30 כיכר זהב¹.

הגב' נורית אור-ירח היא מורה לדיקטטיקה של המקרא ומורה בחוג למקרא במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין.

בקטע מתוך האנאלים של סנחריב מלך אשור, המתאר את מסעות המלחמה שלו, וביניהם את המסע למערב בשנת 701 לפני הספירה, יש התייחסות לתשלומי זה של חזקיהו.²

"וחזקיהו עצמו, מורא הוד מלכותי הממו, והוא שלח אחרי לנינוה עיר ממשלתי את צבא האיורב' ואת החיל הנבחר שלו, שהביא לירושלים עיר מלכותו כדי לחזקה ונכדי) שיהיו לו למגן (=לעזרה), יחד עם 30 כיכר זהב ו-800 כיכר כסף, אבנים טובות, פוך, עדיים, אבני אודם גדולות, מיטות שן, כיסאות משען רצופי שן, עור פילים, שנהבים, הבניים, אשכרוע³, בגדים צבעוניים, בגדי פשתן, צמר (צבוע) ארגמן, כלי נחושת (ו)ברזל, ברונזה, בדיל, מרכבות, מגינים, רמחים, (בגדי) שריון, פגיונות חגור עשויים ברזל, קשתות וחיצים, חניתות — כלי-נשק ללא ספור יחד עם בנותיו, פילגשיו, מנגנים ומנגנות, ואת שליחו שיגר אלי לשם תשלום המס ולשם עריכת (טקס) השתעבדות (לי)".

מהתבוננות בשני המקורות - המקרא (מלכים ב' יח, 14-15) וכתובת סנחריב - אנו רואים שחזקיהו נאלץ לשלם מס לסנחריב. הסכום הנוכר במקרא - 30 כיכר זהב ו-300 כיכר כסף - הוא נכבד ביותר⁴. על-פי המסופר במקרא, השתמש חזקיהו לצורך התשלום ב"כל הכסף הנמצא בית ה' ובאוצרות בית המלך" (מלכים ב' יח' 15). באנאלים של סנחריב מציין סופרו של סנחריב אותו סכום של זהב - 30 כיכר. סכום הכסף גבוה בהרבה - 800 כיכר.

חוקרים רבים ניסו לפתור את ההבדל הניכר בין שני המקורות בתשלומי הכסף ששילם חזקיהו לסנחריב.

מונטגומרי, בפירושו לספר מלכים⁵, וראולי, במאמרו בנושא המרד של חזקיהו במלך אשור לכל היבטיו⁶, מסכמים את הדעות השונות במחקר שהובאו לצורך פתרון סוגיית ההבדלים בכמויות הכסף ששולמו. אחת הפרשנויות המקובלות במחקר היא, שמשקל הכסף באשור היה שונה ממשקל הכסף ביהודה, בה בשעה שאת הזהב שקלו על-פי אותו משקל. ראולי⁷ מונה את כל החוקרים המצדדים בעמדה זו. סברה נוספת שמביא ראולי מבוססת על אופים המגמתי של המקורות. אפשר שהאשורים הגזימו במניין סכום הכסף ששולם, או - לחלופין - העורך המקראי צמצם את הסכום.

אילת⁸ סובר, לגבי הנסיונות להסביר את השוני בסכומים ששילם חזקיהו למלך אשור, שהזכרונם למעלה, שכל ההסברים הללו "אינם

מניחים את הדעת". לדעתו "בעל ספר מלכים שאב ממקור שרשם רק את הכמויות והחפצים שהוצאו מהמקדש לתשלום המס, ומה שנלקח מארמון המלך לא נרשם במקור זה. במקור האשורי, לעומתו, נרשם כל המס שנתקבל מממלכת יהודה, ומאזיה בית אוצרות נלקחו - דבר זה לא היה מעניינו של סופר מקור זה". סברה זו של אילת, מנסה לתת פתרון להבדלים המצויים ברשימות המס ששילם חזקיהו לסנחריב. לדעת אילת, הפתרון להבדלים בין רשימת המס שבמקרא לבין רשימת המס המופיעה בכתובות סנחריב, נעוץ במקור השונה בו השתמשו וממנו נלקחו רשימות הכספים והפריטים המופיעים ברשימות המס והמנחה ששילם חזקיהו לסנחריב. יוצא איפוא, שלדעת אילת, המדובר כאן הוא באותו תשלום ששילם חזקיהו לסנחריב אך בפירוט שונה הנובע מהמקורות בהם השתמשו כותבי הרשימות.

נסיונות החוקרים, להסביר את ההבדל בסכומי הכסף ששולמו לסנחריב מלך אשור ע"י חזקיה, מצביעים על כך שהחוקרים ראו בשני המקורות עדות מהימנה באשר לדיווח על הארוע עצמו.

פייגין⁹ סובר, שלפנינו טעות מעתיקים. האות ח' = שמונה, נתחלפה באות ג' = שלוש. פייגין מביא במאמרו דוגמאות לפסוקים נוספים במקרא שגם בהם, לדעתו, חלה אותה טעות מעתיקים¹⁰. הפרשנות האחרונה שפורסמה בנושא היא של כוגן ותדמור¹¹. חוקרים אלה סוברים שההפרש בין 300 כיכר כסף שבמקרא לבין 800 כיכר כסף באנאלים של סנחריב הינו תוצאה מכך שהסופר האשורי כלל בספירת הכסף גם את המתכות היקרות שהסיר חזקיהו מדלתות ההיכל, כפי שמופיע בפסוק 16¹².

אם נשווה את שתי הרשימות, ניווכח לדעת שלמעשה, מחוץ לסכום של 30 כיכר זהב - אין פרט נוסף, ולו אחד, היתה בשתי הרשימות. יתר על כן, גם נסיבות התשלום המתוארות בשתי התעודות שונות לחלוטין.

במקרא - שולם לסנחריב מאוצרות בית-המקדש ובית המלך, כצעד כניעה מדיני בתמורה להפסקת הליכי הלוחמה מצד מלך אשור כלפי ירושלים. התשלום נשלח ללכיש.

באנאלים של סנחריב התשלום של חזקיה מוגדר בסוף הכתובת כ-"BILTU" ו-"MANDATTU", כלומר מס מנחה. שהוא בחלקו תשלום קבע שמחויבים בו הווסאלים הכפופים למלך אשור, בצירוף למס כניעה חד-פעמי ששילם חזקיה כקנס על צעדי המרידה שנקט כלפי אשור. לדעת

גבריהו¹³: "מסתבר שהמס הכבד שהושם על חזקיה (בלכיש) כלל השבת הפיגור של ארבע שנים... נוסף לפיגור הוטל עליו קנס, כפי שנזכר בתעודה האשורית"¹¹.

לדעת תדמור וכונן¹⁴, רשימת השלל המובאת באנאלים של סנחריב הנה פירוט של כל אשר נלקח מכל ערי יהודה הכבושות.

סברה זו אינה מתקבלת על הדעת, שכן באנאלים של סנחריב נכתב במפורש, שאת הפריטים הנזכרים ברשימה שלח חזקיה עצמו לנינוה. כך גם נכתב לגבי ה"אורב" - החיל השכיר שהביא חזקיה לחיזוק ירושלים ושהועבר לאשור בעקבות הפשרה המדינית שהושגה בין שני המלכים.

לדעתנו, מס זה נשלח לנינוה נוסף על הכסף ששלח חזקיה ללכיש כ"דמי כניעה"¹⁵. מס זה נשלח לנינוה, בירת אשור, וכלל - מלבד הכסף - פרטים רבים אחרים, שנועדו בין היתר לנטרל את ירושלים מכוחה הצבאי ומאפשרות מרידה באשור בעתיד.

בטקסט המקראי נמצא הפתרון להבדלים בין שתי הרשימות. במלכים ב' יח' 14-15, מסופר על התשלום שהעביר חזקיה לסנחריב ללכיש. מטרת הכסף הייתה למנוע מצור על ירושלים ולהצילה.

במלכים ב' יח' 16 מסופר על תשלום נוסף שנלקח מציפויי הזהב של דלתות ההיכל ואומנותיו. סימוכין לכך שהמדובר בתשלום נוסף אפשר למצוא בדיבור הפותח את פסוק 16: "בעת ההיא" מונטגומרי¹⁶ סובר שהביטויים "ביום ההוא", "בימים ההם", "בעת ההיא" - הגם ביטויים ארכיוניים האופייניים ללשון הקוסמופוליטית של הסופרים בעלי המשרות בחצר המלך ובמקדש. כלומר, לרשות בעל ספר מלכים עמד חומר ארכיוני, שאותו שיבץ בתוך חיבורו והעדיף להשתמש בנוסחה הכוללת מאשר לציין תאריך מדויק, שהיה בוודאי רשום בתעודות אלו.

כונן ותדמור¹⁷ השוו את הביטויים הנזכרים עם ביטויים דומים הנמצאים בספרות הכרונולוגרפית הבבלית והאשורית (בספרות זו מופיעים ביטויים כמו: *INA TARSI* = בימי פלוני ו-*INA UMISUMA* = בעת ההיא).

ממחקרם עולה שהשימוש בנוסחאות אלו בטקסטים החוץ-מקראיים זהה לשימושם בטקסטים המקראיים. לדעתם, הכוונה בשימוש בנוסחה זו היא: "להוסיף מאורע לקודם לו, ואין הכוונה לכך שהמאורע הנוסף צמוד אליו בזמן"¹⁸. מכאן אנו למדים שהמקרא נתן לנו רמז לתשלום הנוסף ששילם חזקיה לסנחריב. מפסוק 16 מתברר לנו מהו

המקור שממנו הצליח חזקיה לשלם את המס הכבד שנשלח לנינוה, כפי שמתואר באנאלים של סנחריב, לאחר שבלכיש כבר שילם את "כל הכסף הנמצא בית ה' ובאוצרות בית המלך". מעשה זה השאיר בלי ספק רושם עז ולכן נרשם בארכיון המקדש, ומשם כנראה נלקח פסוק זה. בעל ספר מלכים הסמיך את שני התשלומים זה לזה משום הנושא הזהה.¹⁹

לרשימת המס המפורטת המובאת באנאלים של סנחריב תפקיד נוסף בהבנת האירוע המתואר במקרא.

במלכים ב' יח' ובמקבילות המקראיות לאירוע בישעיה לוי' ובדברי הימים ב' לב', מתואר המשא והמתן המדיני שנערך בין משלחתו של סנחריב בראשותו של רבשקה - לבין משלחת השרים של המלך חזקיהו בראשותו של אליקים בן חלקיהו, אשר על הבית. בשלב הראשון נערך המשא והמתן בתעלת הברכה העליונה אשר במסילת שדה כובס. דרישותיו של מלך אשור הוצגו בדו-שיח ששמעו כל העם אשר על החומה. דרישות אלו, שכללו בין היתר הצעות כגון הסרת חזקיהו ממלכותו והצעת גלות לעם - נדחו על הסף.²⁰

משלחתו של סנחריב חזרה כלעומת שבאה. שלב שני של המשא והמתן התנהל בכתב על-ידי חילופי "ספרים" (מלכים ב' יט' 14), דהיינו איגרות מדיניות. תוכנם של ספרים אלו שנשלחו הפעם מלבנה (ולא מלכיש), נמסר במלכים ב' יט' 9-14.

המשכו של המשא והמתן, כלומר, תשובת חזקיהו לספרים של מלך אשור, לא הובא במקרא. אך עצם המשכתו של חזקיהו להיות מלך יהודה בירושלים מעיד, שסנחריב קיבל את דרישותיו של חזקיהו ולא עלה על ירושלים. ניתן לראות ברשימת המס המפורטת באנאלים של סנחריב מעין סיכום של אותו נמשא ומתן מדיני, שסיומו לא ניתן בכתובים המקראיים. מתוך רשימה זו אנו מבינים שירושלים ויהודה נוטרלו מכוחם הצבאי. הצבא השכיר וכל כלי הנשק של חזקיהו נשלחו לנינוה ובכך הבטיח עצמו, מלך אשור, ממרידה עתידית. חזקיהו הושאר על כנו כמלך והעם היושב בירושלים לא יצא לגלות, ובכך נענה סנחריב לדרישותיו של חזקיהו.

ישעיה הנביא ובעל דברי הימים רצו להדגיש את הפן הנסיי שבהצלת ירושלים בידי ה', ולכן לא הזכירו את המס ששילם חזקיהו לסנחריב לצורך הצלה זו.²¹

הערות

1. האירוע המתאר את מסע סנחריב ליהודה בשנת 701 לפני הספירה מצוי בשלושה מקומות במקרא: מלכים ב' 18-19; ישעיה לז-לט; דברי הימים ב' לז. לא נעמוד כאן על ההבדלים בין המקורות המקראיים ואף לא ננתח את מידת מהימנותו של כל מקור ומקור. ברצוננו רק לציין את העובדה שהקטע הדרן בתשלום של חזקיהו לסנחריב והמקורות הכספיים שמהם שולם אותו סכום מופיעים רק במלכים ב'.
2. "מנסרת ראסס", שבה מתועדים מסעות המלחמה של סנחריב משנת 700 לפני הספירה, פורסמה אצל:
D.D. Luckenbill, *The Annals of Sennacherib*, 1924, pp. 60-61
תרגום לעברית:
- דמסקי א' (עורך), מדריך במקורות חיצוניים לתולדות ישראל בתקופת המלוכה וימי שיבת ציון, בר אילן, תשל"ז, עמ' 61-63.
3. בני"א ובני"ב חסר פירוט זה, ובמקומו בא: "וכל אוצר יקר".
4. ניתן להשוות סכום זה לפירוט רשימות המס והשלל שלקחו מלכי אשור מארצות כיבושיהם. האשורים תיעדו פרטים אלו בדייקנות רבה. בעברית הם מופיעים בספרו של משה אילת, קשרי כלכלה בין ארצות המקרא, הוצאת מוסד ביאליק, תשל"ז, עמ' 243-254.
5. מונטגומרי, פירוש לספר מלכים בסידרת I.C.C.
Montgomery A.J., *The Books of Kings*, Edinburgh 1976, p. 485
6. ראולי,
Rowley H.H., *Hezekiah's Reform and Rebellion*, BJRL 44 (1962), p. 395-431
7. ראולי, לעיל הערה 6, עמ' 415, הערה 3.
8. אילת מ', לעיל הערה 4, בעמ' 22 בספרו.
9. פייגין ש"י, מפלת סנחריב בארץ יהודה, מסתרי העבר, ניו-יורק תשי"ג, עמ' 88-117.
10. למשל, שמואל ב' כג - "שמונה מאות חללי"; בקטע המקביל בדברי הימים א' יא' 11, מופיע: "שלוש מאות חללי".
11. כוגן ותדמור, פירוש למלכים ב' -
Cogan M. and Tadmor H., *Kings II*, The Anchor Bible, Doubleday, 1988, p. 229
12. דעה זו הנה בניגוד לדעתו של גבריהו, הסובר שלחזקיהו לא היה כל-כך הרבה כסף לשלם לסנחריב ולכן הוכרח "לקצץ את ציפוי דלתות ההיכל והאומנות". גבריהו חמ"י, מלחמת סנחריב בחזקיהו וישועת ירושלים, עז לדוד, הוצאת קריית ספר, ירושלים תשכ"ד, עמ' 357.
13. במאמרו הנזכר לעיל בהערה 12, בעמ' 357.
14. כוגן ותדמור בפירושם הנזכר לעיל בהערה 11, עמ' 229.
15. במקורות אחרים במקרא מגדיר בעל ספר מלכים תשלומים מסוג זה כ"שוחד". למשל, מלכים א' טו' 18; מלכים ב' טז' 8.

16. מונטגומרי, בפירושו, עמ' 485.
17. כוגן ותדמור, אחז ותגלת פלאסר בספר מלכים - בחנים היסטוריוגרפיים. ארץ ישראל, כרך י"ד (תשל"ח), עמ' 55-61.
18. הציטוט ממאמרם הנזכר לעיל בהערה 18, עמ' 56.
19. לנושא הפועל "קיצץ" שבפסוק 16: לדעת כוגן ותדמור, בפירושם לספר מלכים עמ' 229, הסיר חזקיהו את המתכות היקרות מדלתות ההיכל. אילת בספרו, עמ' 21, מבהיר שבמקרא לא כתוב שחזקיהו "גילח" את הציפויים מעל הדלתות. במקרא משתמשים בפועל "קיצץ" ובמילה "אימנות", שהיא יחידאית. מתעודות אשוריות ובבליות אנו יודעים שדלתות היכלי האלים והמלכים היו עשויות לעתים מעצי אשוח ואשכורע. עצים אלו היו חומר יקר מציאות במסופוטמיה, ולכן נהגו להעבירן דלתות מבית לבית, כמו ריהוט. אילת סובר שחזקיהו הסיר את הדלתות והעבירן למלך אשור, בדיוק כפי שעשה לשאר הפריטים הנזכרים ברשימה - מיטות שן וכו'.
20. מלכים ב' יח' 36-37.
21. פסוקים 14-16 שבמלכים ב' יח' לא נזכרים כלל בישיעה ובדברי הימים. לעומת זאת מושם הדגש על האסון שקרה לצבא סנחריב בדרכו חזרה לאשור. במגפה שפקדה פתאום את צבאותיו מתו אלפי חיילים. על-פי המסופר במקרא, מלאך ה' שיצא בלילה היכה בצבאות אשור. גם ההיסטוריון הרודוט מזכיר מגפה זו. לדבריו, הסיבה למגפה היתה עכברים, כלומר תנאי שדה סניטריים ירודים הם אשר גרמו לאסונו של סנחריב. מכל מקום, אם נקרא את התיאורים המקראיים ההיסטוריוגרפיים, בלי דברי הנבואה המשולבים בהם, נבין שאירוע זה לא התרחש לפני חומות ירושלים. הארוע הנזכר במלכים ב' יט' 35 מובא מבחינת העריכה המקראית, לאחר שסנחריב עזב את לכיש ונלחם על לבנה (מלכים ב' יט' 8). המלכים ב' יט' 36, לאחר תאור המגפה, מסופר במקרא שסנחריב שב לנינוה. מכאן, שצבא סנחריב כלל לא הגיע לפני חומות ירושלים, כפי שניבא הנביא ישעיהו: "לכן כה אמר ה' אל מלך אשור לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה" (מלכים ב' יט' 32).

הערנות הלשונית של המתווכחים¹³. אולם, בעוד ניתן להעלות על הדעת כססוך בין אישים, חשובים ככל שיהיו, המוסט לעניין שולי שניתן לקנטר בו את היריב, הרי תיעוד התופעה בעטו של ההיסטוריון, הבוחר בין העובדות את אלה הנראות בעיניו בעלות חשיבות, היא המפתיעה במיוחד. אין זו אלא עדות נוספת לחשיבותם של ענייני לשון בתודעתו של אבן דאוד, ההיסטוריון בן המאה השנים-עשרה.

הזכרת ענייני לשון אלה בתוך התיאור ההיסטורי השוטף מלמדת, לפי תומה, על החשיבות שייחס אבן דאוד לענייני לשון, ולעומק התרבותי שחדרה אליו המודעות לענייני לשון מחוץ למסגרת של העיסוק המקצועי בעניינים אלה¹⁴.

הערות

1. סיכום העניין ראה: ש' מורג, 'מחלוקת מנחם ודונש ותהליך התחייה העברית בספרד', פעמים 65 (תשנ"ג), עמ' 4-19.
2. Menachem Ben Saruqq - *Mahberet*, Edición crítica e introducción de A. Sanz - Badillos, Granada 1986
3. Angel Saenz-Bdillios, *Tesubot de Dunas Ben Labrat*, Granada 1980
4. ראה: די פגיס, *חידוש ומסורת בשירת החול*, ירושלים תשל"ו, עמ' 51-77.
5. הישיבות הגדולות בבבל, כגון סורא ופומפדיתא.
6. כך מכונים הנוצרים בספרות ימי-הביניים. המוסלמים והנוצרים מצויים בתקופה זו בעימות צבאי חריף ומתמשך, שמוקדיו הם השליטה בספרד ובארץ הקודש.
7. ספר הקבלה לרי אברהם אבן דאוד הלוי, מהדורת ג"ד כהן, פלאדלפיא תשכ"ז, המקור העברי, עמ' 46-50.
8. על אגדת "ארבעת השביים", מקורה והשתלשלותה, ראה: Cohen G.D, *The Story of the Four Captives*, PAAJR 29 (1960-1)
9. על מקורותיו ההיסטוריים של אבן דאוד ראה: *The Book of Tradition*, by Abraham Ibn Daud, a critical edition by Gerson D. Cohen, Philadelphia 1967, pp. 159-188
10. ספר הקבלה, שם, עמ' 53 שורה 119, וראה כל העניין: שם, עמ' 53-55. על החשיבות הרבה שייחסו לשליטה בלשון הערבית ובספרותה נוכל ללמוד גם ממסמך מרתק, שיר ששלח ר' שמואל הנגיד לבנו יהוסף משדה הקרב וצירף אליו העתקות משירים ערביים נבחרים, וציווה עליו: "יהוסף, קח לך ספר, בחרתיו/ לך משוב לשון קדר ועיפה! כתבתיו - וחנית הרג מלטש/ בדינו, והחרב שלופה... קחה אותו ושיח בו וצא מן / קהילת לעגי לשון ושפה ודע כי

בקטע מתוך האנאלים של סנחריב מלך אשור, המתאר את מסעות המלחמה שלו, וביניהם את המסע למערב בשנת 701 לפני הספירה, יש התייחסות לתשלומי זה של חזקיהו.²

"וחזקיהו עצמו, מורא הוד מלכותי הממו, והוא שלח אחרי לנינוה עיר ממשלתי את צבא האיורב' ואת החיל הנבחר שלו, שהביא לירושלים עיר מלכותו כדי לחזקה ונכדי) שיהיו לו למגן (=לעזרה), יחד עם 30 כיכר זהב ו-800 כיכר כסף, אבנים טובות, פוך, עדיים, אבני אודם גדולות, מיטות שן, כיסאות משען רצופי שן, עור פילים, שנהבים, הבניים, אשכרוע³, בגדים צבעוניים, בגדי פשתן, צמר (צבוע) ארגמן, כלי נחושת (ו)ברזל, ברונזה, בדיל, מרכבות, מגינים, רמחים, (בגדי) שריון, פגיונות חגור עשויים ברזל, קשתות וחיצים, חניתות — כלי-נשק ללא ספור יחד עם בנותיו, פילגשיו, מנגנים ומנגנות, ואת שליחו שיגר אלי לשם תשלום המס ולשם עריכת (טקס) ההשתעבדות (לי)".

מהתבוננות בשני המקורות - המקרא (מלכים ב' יח, 14-15) וכתובת סנחריב - אנו רואים שחזקיהו נאלץ לשלם מס לסנחריב. הסכום הנוכח במקרא - 30 כיכר זהב ו-300 כיכר כסף - הוא נכבד ביותר⁴. על-פי המסופר במקרא, השתמש חזקיהו לצורך התשלום ב"כל הכסף הנמצא בית ה' ובאוצרות בית המלך" (מלכים ב' יח' 15). באנאלים של סנחריב מציין סופרו של סנחריב אותו סכום של זהב - 30 כיכר. סכום הכסף גבוה בהרבה - 800 כיכר.

חוקרים רבים ניסו לפתור את ההבדל הניכר בין שני המקורות בתשלומי הכסף ששילם חזקיהו לסנחריב.

מונטגומרי, בפירושו לספר מלכים⁵, וראולי, במאמרו בנושא המרד של חזקיהו במלך אשור לכל היבטיו⁶, מסכמים את הדעות השונות במחקר שהובאו לצורך פתרון סוגיית ההבדלים בכמויות הכסף ששולמו. אחת הפרשנויות המקובלות במחקר היא, שמשקל הכסף באשור היה שונה ממשקל הכסף ביהודה, בה בשעה שאת הזהב שקלו על-פי אותו משקל. ראולי⁷ מונה את כל החוקרים המצדדים בעמדה זו. סברה נוספת שמביא ראולי מבוססת על אופים המגמתי של המקורות. אפשר שהאשורים הגזימו במניין סכום הכסף ששולם, או - לחלופין - העורף המקראי צמצם את הסכום.

אילת⁸ סובר, לגבי הנסיונות להסביר את השוני בסכומים ששילם חזקיהו למלך אשור, שהזכרונם למעלה, שכל ההסברים הללו "אינם

- כל נבון דבר - כמו עץ- / פרי מתוק, ועלהו תרופה..." (דיואן שמואל הנגיד, מהדורת די ירדן, ירושלים תשכ"ו).
11. גיטין נו ע"ב.
12. גם עצם העלאת העניין בהקשר זה היא בת משמעות. נראה כי העובדה שאשה יודעת לדבר בלשון הקודש בשיחה יזומה נראתה למספר סבירה ומציאותית.
13. ערנות לשונית מעין זו ניתן למצוא גם בעדות נוספת שציין ד"צ בנעט, המתעד ויכוח לשוני בתוך פולמוס הלכתי, שבו מוכיח אחד הצדדים את יריבו על טעויות שעשה באיגרת בלשון ערב שכתב. ראה: ד"צ בנעט, *אוצר יהודי ספרד*, כרך ד (1961), עמ' 14-15. דבר דומה אך ברוח טובה וחברית קורה בחילופי שירים בין לוי אבן אלתבאן ליהודה הלוי. אלתבאן טועה בשימוש הלשון והלוי מתקנו בעדינות רבה בשיר התשובה ששלח לו. ראה: חי שירמן, *השירה העברית בספרד ובפרובאנס*, ירושלים ותל-אביב תשט"ז, א, עמ' 329.
14. אפשר למצוא אנלוגיה תרבותית לתופעה זו ברגישות הלשונית שהיתה מצויה בקרב מנהיגים יהודים ויוצרים שפעלו בארץ בתקופה של תחיית הלשון העברית ופיתוחה המואץ של חקר הלשון העברית החדשה. מלבד יכולתם הרטורית המרשימה של כמה וכמה ממנהיגי המדינה הראשונים, הם היו בעלי זיקה עמוקה ללשון העברית ובעלי השקפות בענייני לשון, כגון בן גוריון ומלחמתו ב"את", ודרישתו מאנשי משרד החוץ לאמץ לעצמם שם עברי. גם משה שרת הוא אביהם של כמה חידושי לשון במינהל הציבורי, כגון *ננהל*. עוד נזכיר את דוד רמז, שר התחבורה הראשון של מדינת ישראל, שחידש את השם *מונית* לטקסי, ואין לנו אלא להתגעגע לשרים יודעי עברית ואוהביה כבימים ההם.